

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 275

HAZİRAN 1972

YIL : 23 — CİLT : 14

“Tarih Boyunca Türk Atasözleri”

Yazan : Enver Naci GÖKŞEN

Türkçemizde atasözleri üzerine yazılmış ve atasözlerimizi derleyen birçok kitap vardır. Bunların hemen her biri de atasözlerimize değişik bir yönden, başka bir açıdan bakmışlardır.

Aydın Oy adlı genç bir yazar öğretmen on beş yıla yakın bir süre atasözlerimiz üzerine eğilerek onları “dört başı marmur” bir biçimde derleyip toplamış; önceki çalışmaları dağınıklıktan kurtararak, eksikleri de tamamlayarak bütünleştirmiş ve atasözlerimiz üzerine doyurucu bir yapıt meydana getirmiş : “*Tarih Boyunca Türk Atasözleri*”.

Yepyeni bir yöntemi olan bu kitap başlıca 6 ana bölümden oluşmuştur : 1 — İnceleme, 2 — Eski kaynaklarımızda Atasözleri, 3 — Türkiye Türkçesi Dışında Türk Atasözlerinden Örnekler, 4 — Türkiye Türkçesi ile Günümüzde Kullanılan Atasözleri, 5 — Sözlük, 6 — Atasözleri Bibliyografyası.

Kitabın yöntemi, yazarının şu satırlarında belirlenmektedir :

“Bilinen ve konu üzerinde daha önceden söylenmiş olanları tekrarlamak yerine onların ayrı maddelerde fakat birbirlerini bütünleyecek şekilde yer almalarına çaba gösterildi. Yeri geldikçe, söz düştükçe hangi kaynaklardan yararlanıldığı da ayrıca belirtildi. Bu arada daha önceden üzerlerinde hiç durulmamış olan yönler de ele alındı. Yeni görüşler ve bulgular ile ince-

leme alanı olabildiği ölçüde geniş tutuldu. Önceki yayımlarda pek söz konusu edilmeyen, üzerlerinde ya pek az durulmuş ya da hiç durulmamış olan noktalar da inceleme alanı içine alındı.”

Daha önceleri folklor ve atasözleri üzerine yazdığı makalelerden de tanıdığımız Aydın Oy, bir gün koskoca bir kitapla karşımıza çıkınca büyük çabasını, sabrını ve alçak gönüllülüğünü takdirden kendimizi alamadık. İddiasız, gösterişsiz, yapmacıksız ve sürekli bir çalışma ürünü olan bu kitap, anlatımının temizliği, içtenliği, pürüzsüzlüğü ile de dikkatimizi çekiveriyor. Kitabı eline alınca ilginç bir hikâye ya da roman okurcasına sayfaları çeviriveriyor insan.

A. Oy, sayıları yaklaşık olarak 1600 ile 15 bin arasında değişen, ortak dilin malı olmuş atasözlerimizden 2291 tanesini deyimlerden ayıklayarak bir araya getirmiş. Bugüne değin ortaya konulan atasözleri derlemelerinin hiç birinde bu sayıda bir toplamaya rastlamamaktayız.

Yazar, ortak Türkçede kullanılan atasözlerimizin sayısı hakkında bize bir fikir verdiği gibi, “Eski Kaynaklarımızda Atasözleri” bölümünde de 17. yüzyıla değin tarih boyunca yaşamış atasözlerimizin nitelikleri üzerine ışık tutmuş oluyor.

“Eski Kaynaklarımızda Atasözleri” bölümü, başka atasözü kitaplarında rastlamadığımız bir bölümdür. Bu bölümde Aydın Oy, eski Türk lehçelerinde ve ilk Türkçe

yapıtlarda bulduğu atasözlerini incelemektedir.

Özellikle *Divan-ü Lûgat-ü Türk*'teki savlar birer birer incelenmiş ve 262 sav derlenmiştir. Bu derleme de, her savın altında açıklamaları yapılarak ve günümüz atasözleriyle benzerliklerine işaret edilerek değerlendirilmiştir.

Yazar, içinde 698 atasözünün bulunduğu bilinen el yazması "*Kitab-ı Atalar*" (1480) ı da iyice taramış ve atasözü niteliğinde olmayanları ayıklayarak 643 atasözünü gün ışığına çıkarmıştır.

Bu kitabın önemli özelliklerinden biri de "Türkiye Türkçesi Dışında Türk Atasözlerinden Örnekler" bölümüdür. Türkmençe atasözleri, Sagay, Kıpçak, Nogay, Çağatay... Türkçesi atasözlerinden örnekler sıralanmış bu bölümde.

"Türkiye Türkçesi ile Günümüzde kullanılan Atasözleri" dizin bölümünde 2291 atasözü yer almaktadır. Aydın Oy, bütün atasözlerimizi titizlikle incelemiş, taramış ve gerçek atasözü değerindekileri bir araya getirerek bize güvenilir bir kaynak kazandırmış.

Kitaba eklenen "Sözlük" bölümü ile de atasözlerinde geçen ve açıklamayı gerektiren sözcükler yer almış.

Kitabın ilginç yanlarından biri de "Atasözleri Bibliyografyası" dır. Ağırbaşlı, emek ürünü, sağlam bir araştırmanın nasıl olabileceğini göstermesi bakımından ayrı bir değer ve önem taşıyor bu bölüm. Bu bibliyografyayı okuduğumuz zaman: "İşte gerçek bilimsel bir yapıt böyle düzenlenir!" diyoruz. Anlıyoruz ki Aydın Oy, atasözleri üzerine eski ve yeni Türkçedeki en ufak bir kaynağı bile görmüş, incelemiş. Üstelik batı kaynaklardakilerden de olabildiğince yararlanmış. Bibliyografya dizisinin ilk sırası "Yazmalar ve Tezler" dir. 32 yazma ve tez tanıtılıyor burada. İkinci sırayı "Atasözleri Üzerine Kitaplar" alıyor. Burada da 180 kaynak adı veriliyor. Daha sonra, "Gazete ve Dergilerde Yayımlanan yazılar" var; 375 parçadan söz ediliyor. Bibliyografya'nın en sonuncusu "Türkiye Dışında Atasözleri Üzerine Kitap, Dergi, İnceleme Bibliyografyası" dır. 567 kaynağın tanıtıldığı bu dizinde çeşitli dillerde yazılmış yapıtlar ve yazılar var.

Bu denli zengin bir kaynak sayısına, okuduğumuz Türkçe yapıtlardan hiç birinde rastlamadığımızı söylersek yanlışmış olmayız sanırım.

Aydın Oy'un büyük atasözleri kılavuzu, yalnızca güçlü bir çalışmanın, büyük bir sabrın ve iradenin ürünü değil, Türk folkloruna ve atasözlerine inancın ürünüdür.

Kitapta gözümüze takılan bir iki ufak noktaya da değinmek isteriz :

"Atasözlerinin Nitelikleri ve Tanımlanması" başlığı altında çeşitli tanımlar sıralanmış. Bu arada, ilk tanımlı yapan Şinasi'ninki de yer almış. Fakat Şinasi'nin Osmanlıca tanımlı bugünkü dile çevrilmemiştir : "Durubı emsal ki hikmet'ül avamdır, lisanından sadır olduğu milletin mahiyeti efkârına delâlet eder."

Bu tanımın altına bugünkü dilimize aktarılmış biçimi de eklemiş olsaydı daha iyi anlaşılabilir miydi?.

"Atasözlerimizde Din" konusunda da : "İslâmlıktan önceki çağların da izlerini taşıyan savlardan başlayıp günümüzde kullanılan atasözlerimize varıncaya dek, hemen her dönemin atasözleri arasında dil ile ilgili olanlarına rastlanıyor.." denildiği halde yalnızca müslümanlık etkisi altındaki atasözlerinden örnekler verilmiş. Burada, islâmlık öncesiyle ilgili atasözlerinden de birkaç örnek verilerek karşılaştırma yapmak olanağı sağlanmış olsa daha iyi olurdu kanısındayız. Böylelikle, okuyucu ve meraklısı "Eski Kaynaklarımızda Atasözlerimiz" bölümünde örnek aramak zahmetine girişmemiş olurdu.

"Sağlık ve Ölüm Konusunda Atasözleri" başlığı altında ve dizin bölümünde geçen "Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur." atasözü Türk atasözü olarak kabul edilmiştir. Çoğu kimse de bunu böyle sanır. Oysa bu, bir Latin atasözüdür. Bu yabancı atasözünü Atatürk'ün bir özdeyişi sananlar bile görülmektedir.

Değindiğimiz noktalar, koskoca bir yapıtta "kusur" sayılamayacak şeylerdir elbette...

Aydın Oy'u bu baha biçilmez çalışmasından ötürü candan kutlarım.

(*) T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1972, fiyatı: 20 lira.